

Bibelarbeit, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart.

Hecht, Anneliese (2003), „Bibliodrama and Exegesis“, *Bulletin Dei Verbum* 66/67, 6–10.

Höfer, Albert (2004), *Božie cesty s ľud'mi: Prírucka na geštaltpedagogickú prácu s Bibliou*, Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava.

Moreno, Jacob L. (1989), *Gruppenpsychotherapie und Psychodrama*, Stuttgart.

Kluska, Branislav, Alojz Kostelansky (2006), „Využitie bibliodramy vo vyučovaní naboženskej

vychovy“, in: *Disputationes Scientificalae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, Ružomberok, 211–220.

Pohl, Rudi (2003), „What is Bibliodrama? A Brief Introduction“, *Bulletin Dei Verbum* 66/67, 4–5.

Stühlmeier, Thomas (2004), *Veränderungen des Textverständnisses durch Bibliodrama. Eine empirische Studie zu Mk 4, 35–41*, Ferdinand Schöningh, Paderborn – München – Wien – Zürich.

Trust Fall, http://en.wikipedia.org/wiki/trust_fall (poseћeno 9. септембра 2010. г.). □

ПРИКАЗИ

Christopher A. Beeley, *The Unity of Christ: Continuity and Conflict in Patristic Tradition*

New Haven ; London : Yale University Press, 2012

xii + 391 стр.

ISBN: 978–0300178623

Није неубичајено да истраживачи теже оригиналности, постављајући нове хипотезе које стављају изазов пред прихваћена становишта. Овакав приступ може водити на претку у научним истраживањима, пошто окоштала схватања често представљају препреку за аутентично сагледавање проблематике која је предмет испитивања.

Студија која је пред нама доноси неколико хипотеза које доводе у питању традиционално схватање о раз-

воју христологије у формативном периоду од 2. до 8. века. Како ћемо у анализи показати, иновативност и оригиналност у приступу изворима не мора нужно да значи и напредак.

У својој студији Бејли настоји да потврди следеће претпоставке: а) да је Ориген прави извор аутентичне унитарне христологије, наспрам дуалистичке, б) да је Евсевије Кесаријски неправедно запостављен као мислилац који је дао значајан допринос развоју христологије в)

да је Св. Атанасије Велики неосновано проглашен корифејем Никејског богословља г) да је Св. Григорије Богослов прави извор и узор христолошког промишљања Св. Кирила Александријског. Аутор се бави и западним оцима, пре свега Августиним, Иларијем и Амвросијем, као и послехалкидонским ауторима Леонтијем Византијским, Св. Максимом Исповедником и Св. Јованом Дамаскином. У овом осврту ћемо се позабавити само тезама које смо издвојили, пошто се аутор западним оцима и послехалкидонским теолозима бави више успутно. Пре него што пређемо на анализу главних хипотеза, изнећемо и неколико методолошких примедби које нису остале непримећене од стране других истраживача.¹ Студији са оваквим насловом недостаје шири приступ изворима: конкретно, нису обрађени нехалкидонски теолози као што су Теодор Мопсуестијски и Теодорит Кирски, нити ико од монофизитских теолога, чак ни Севир Антиохијски. Ово је крупан методолошки недостатак за студију која својим насловом и периодом којим се бави наводи читаоца да очекује да пред собом има целовиту анализу релевантних мишљења. На страну што су и послехалкидонски аутори, попут Св. Максима Исповедника, обрађени веома штуро. Но, ове методолошке замерке нису толико

¹ Mark DelCogliano, University of St. Thomas, St. Paul, Bryn Mawr Classical Review, URL: <http://bmcr.brynmawr.edu/2013/2013-07-09.html> (приступљено 1. 8. 2015).

фундаменталне, пошто представљају формалне недостатке који су могли бити избегнути прецизнијим називом студије.

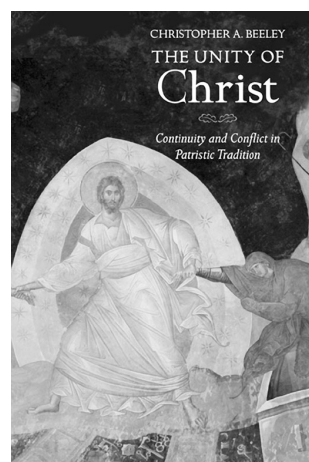
Већи проблем представљају главне хипотезе које смо издвојили.

Ревизионистичке аспирације аутора нису прошле без критичке реакције познаваоца ове тематике.² При нашој анализи узећемо у обзир и неке њихове аргументе, као и аргументе које Бејли износи у свом одговору на критике.³

Бејли износи тврдњу да је Оригенова христологија представљала праву основу за унитарну христологију, пре свега за христологију Св. Григорија Богослова, а преко њега и Св. Кирила. Према Бејлију, иако Ориген није успео да избегне одређени христолошки дуализам, његово схватање о једном Христовом духу представљало је основу за развој ис-

² Paul L. Gavrilyuk (2015), „Christopher Beeley, *The Unity of Christ*“, *Scottish Journal of Theology*, 68, pp 345–350, doi:10.1017/S0036930615000149; Brian E. Daley (2015), „Christopher Beeley, *The Unity of Christ*“, *Scottish Journal of Theology*, 68, pp 351–355, doi:10.1017/S0036930615000150.

³ Christopher A. Beeley (2015), „Response to Brian Daley and Paul Gavrilyuk on *The Unity of Christ*“, *Scottish Journal of Theology*, 68, pp 356–365, doi:10.1017/S0036930615000162.

правне христолошке доктрине. Међутим, оно што Бејли превиђа, јесте чињеница да је Оригенова христологија у дубокој зависности од његове космолошке онтологије. Уопште није спорно и одавно је показано да је код Оригена могуће наћи одређене концепције и посебно појмовне конструкције које су касније прихваћене од Цркве. Међутим, основни Оригенови космолошки постулати никако нису добра основа за исправно христолошко учење, нарочито ако се проблем сагледава у супротстављању унитарног и дуалистичког становишта. Јер, космолошки дуализам је у самом темељу Оригенове мисли. У том смислу је могуће пронаћи код Оригена тврдње које кореспондирају са унитарном христологијом персе, али проблем тиме није решен. Иако делимично заступа јединство Христове субјективности, читаво питање оваплоћења је позиционирано на једној – духовној – страни, док је друга – материјална – стављена у други план. У том смислу, код Оригена имамо темељни проблем у његовој антропологији која је дуалистичка као и читава његова космологија. Због тога и његова христологија не може а да не буде дуалистичка, иако на другачији начин од дуализма који су заступали Антиохијци. Ориген може до извесне мере бити сматран претечом православне христологије, и у том смислу он, преко Св. Атанасија Великог и великих Кападокијаца несумњиво јесте дао свој допринос. Ипак, његов допринос христологији морао је да прође кроз

темељно пресаздавање и да претрпи значајне и суштинске промене пре свега на нивоу општег космолошког и антрополошког дуализма који му је својствен.

Следећа теза Бејлија о Евсевију Кесаријском као теологу чији допринос христологији није адекватно вреднован у историји, изгледа да стоји у вези са пренаглашавањем значаја Оригена у христологији. Док је некада Ориген, са не баш превише основа, проглашаван за претечу аријанизма, данас постоји тенденција да се прогласи за претечу свега аутентично хришћанског, па тако и христологије. Очигледно је да и једно и друго становиште представљају претеривање и недовољно критичко сагледавање извора. У том смисли ваља сагледати и питање Евсевија Кесаријског. Он свакако није био само црквени историчар, нити се његова улога у историји Цркве треба да сведе само на пропагатора цезаропапизма. Међутим, његова интерпретација Оригенове христологије више је нагињала аријанском него никејском путу, што је позната чињеница. Расветлити његов значај на овом пољу и показати његове заслуге је једна ствар, док је преувеличавање његове улоге нешто сасвим друго.

Трећа Бејлијева теза је још спорнија. Он настоји да покаже како Св. Атанасије Велики нипошто не заслужује место које му је у развоју тријадологије и христологије дала црквена традиција. Према Бејлију, Св. Атанасије је покушао – не баш успешно – да имплементира Ориге-

нову христологију на своје идеје, с тим што није успео да се удаљи од дуалистичке христологије са карактеристичним пренаглашавањем божанског у Христу на рачун људског. Поред тога, Бејли, прилично непримерно, показује снажне личне антипатије према Атанасију које више личе на предрасуде него на ставове (тако је он за њега „хистеричан“ и томе слично). Бејли пропушта да историјски контекстуализује Атанасијев теолошки рад, превиђајући чињенице да је Атанасије своју христологију формулисао у спору са аријанцима што је природно водило већем наглашавању божанствености Сина. Тема јединства Христовог уопште није била у фокусу Атанасијевог мишљења нити његових савременика, тако да оптужбе с тим у вези представљају анахронизам.

Што се тиче четврте тезе, да је Св. Григорије Богослов примарни узор Св. Кирилу и фактички утемељитељ православне христологије, она је основана у смислу да Св. Григорију на том пољу заиста припадају велике заслуге. Међутим, друго је питање да ли је оправдано издвојити Св. Григорија од осталих Кападокијаца са којима је он, нарочито по питању христологије, комплементаран. Посебно недостаје дубља анализа персонологије Кападокијаца коју су они развили за потребе тријадологије а која је своју пуну примену нашла управо на Халкидону, а крајње консеквенце је извео Св. Максим Исповедник.

У настојању да установи ревизију досадашње историје развоја хри-

стологије, Бејли ствара нову листу хероја и дисидената.⁴ На листи хероја сада се налазе Ориген, Евсевије Кесаријски, Кирило Александријски, Августин и Максим Исповедник, док су на листи одбачених Атанасије Велики, Григорије Ниски, Иларије Пиктавијски, папа Лав и Јован Дамаскин. Оваква поставка била би револуционарна када би била аргументовано доказана, што овде није случај. Бејли сасвим занемарује јасну зависност Кирила од Св. Атанасија (и донекле од Аполинарија, чију христологију такође пропушта да анализира а која је кључна за разумевање Кападокијаца) пренаглашавајући посредовани утицај Оригена (опет углавном преко Атанасија). Такође изоставља анализу христологије Св. Василија Великог, упоредо са тиме пропуштајући да анализира неспорну и снажну међузависност кападокијских отаца која је далеко снажнија од разлика које међу њима постоје.

Као коначни закључак можемо приметити да Бејли, упркос занимљивим и провокативним тезама које износи, није успео да озбиљније доведе у питање класичну историју развоја догмата на пољу христологије. Посебан недостатак ове студије представља доминација неперсоналног приступа христологији што се показује као пресудна слабост јеретичких христологија (несторијанства, монофизитства и монотелистства као и аполинаријевства – мада

⁴ Попис наводимо према рецензији: Antal Prokecz (2014), *Augustinian Studies* 45/1, 128–132, DOI: 10.5840/augstudies201445114.

последње заслужује посебну пажњу). Ипостасно јединство Христово, схваћено у личносном смислу, једини је модел и врхунски домет христологије чије превиђање онемогућава

адекватну историјску анализу али представља опасност и слабост сваке савремене христологије.

Александар Ђаковац

Pauline Allen and Bronwen Neil (ed.), *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*

Oxford Handbooks in Religion and Theology

Oxford University Press 2015

640 стр. | 24,6x17,1 cm

ISBN: 978-0-19-967383-4

Нови зборник радова о Св. Максиму Исповеднику појавио се у едицији „Окسفрдски приручници“ (Oxford Handbooks). Уредници овог издања су Паулина Ален и Бронвен Наил. Нема сумње да ће многи радови из овог зборника постати незаобилазна референца за будуће истраживаче мисли Св. Максима. Зборник садржи 29 радова који су подељени у четири дела. У првом делу су радови који се баве историјским оквиром, и ту се налазе следећи радови: Pauline Allen, „Life and Times of Maximus the Confessor“; Marek Jankowiak and Phil Booth, „An Updated Date-List of the Works of Maximus the Confessor“; Walter E. Kaegi, „Byzantium in the Seventh Century“; Cyril Hovorun, „Maximus, a Cautious Chalcedonian“.

У другом делу су радови који се баве питањима теолошког и философског утицаја, и ту се налазе следеће студије: Marius Portaru,

„Classical Philosophical Influences: Aristotle and Platonism“; Pascal Mueller-Jourdan, „The Foundation of Origenist Metaphysics“; Marcus Plested, „Theological and Philosophical Influences: The Ascetic Tradition“; Ysabel De Andia, „Dionysius Areopagite and Maximus the Confessor“; Raymond J. Laird, „Mindset in John Chrysostom“; Johannes Börjesson, „Augustine on the Will“; Bronwen Neil, „Divine Providence and the Gnostic Will before Maximus“.

Трећи део није посебно спецификован и насловљен је „Радови и мисао“. У овом делу су студије које се баве веома различитим аспектима Максимове мисли. Већина аутора се задржала у оквирима истраживања која су већ позната из њихових ранијих студија. Овде се налазе следећи радови: Paul M. Blowers, „Exegesis of Scripture“; Peter Van Deun, „Maximus the Confessor's Use of Lite-